

TOIMINTAYMPÄRISTÖANALYYSI 25.8.2023 – TIIVISTELMÄ

Kirkko Helsingissä -strategiaprosessin tueksi laadittu toimintaympäristöanalyysi pohjautuu **PESTELEC-malliin**, jossa organisaation ulkoista toimintaympäristöä tarkastellaan kahdeksan eri ulottuuden kautta. Näin pyritään luomaan kokonaiskäsitys Helsingin seurakuntayhtymän **toimintaympäristöstä ja siihen vaikuttavista ilmiöistä**. Analyysi tarjoaa taustatietoa strategisia valintoja ja tavoitteita koskevaan keskusteluun. Esitetyt johtopäätökset eivät ole Helsingin seurakuntien roolia ja toimintaa koskevia linjauksia.

Poliittinen - Muutokset sote-palveluiden tuottamisessa voivat vaikuttaa kirkkoon - Yhteiskunnallisissa keskusteluissa on paineita uskonnonopetuksen muuttamiseen - Kysymys hautausmaiden, väestökirjanpidon sekä kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten kulujen korvaamisesta voi aktualisoitua tulevaisuudessa - Verkostomainen vaikuttaminen lisääntyy - Polarisaatio kasvaa yhteiskunnallisessa ja kirkollisessa keskustelussa, Helsingissä väestön eriyminen on muuta Suomea suurempaa	Taloudellinen - Inflaatio on nostanut energian, sähkön, raaka-aineiden, elintarvikkeiden ja rakentamisen hintaa - Kirkon palkkakustannukset kasvavat - Kiinteistöjen korjausvelka on suuri - YKN on asettanut tavoitteeksi 40 000 kerros² vähentämisen vuoteen 2030 mennessä - Jäsenprosentin lasku vähentää kirkollisverkostoa merkittävästi tulevaisuudessa - Suomen taloudellinen tilanne tullee näkyään kirkon diakoniatyössä	Sosiaalinen - Helsingin seurakuntien jäsenmäärä laskee tasaisesti 47,4 % helsinkiläisistä oli kirkon jäseniä 31.12.2022 - Kasteiden ja vihkimisten määrä on vähentynyt merkittävästi - Ikärakenne on muutoskassa 20–32-vuotiaat ovat määrällisesti suurimmat jäsenryhmät Helsingissä - He myös eroavat useimmin kirkosta - Tulevaisuudessa jäsenistö vanhenee ja eläköityy - Helsingissä muuttoliike on suurta - Ulkomaalaistaustaisen väestön kasvu ei näy seurakuntien jäsenistössä	Teknologinen - Digitaalinen käyttäjäkokemus on tärkeä jäsenyyss- ja asiakaskokemukseen vaikuttava tekijä - Digitaalisiin ratkaisuihin ja nykyaikaiseen jäsenydenhallintajärjestelmään panostaminen on välttämätöntä toiminnan kehittämiseksi - Kirkko käsittelee ihmisten yksityisyyden suojaan piiriin kuuluvia henkilötietoja, mikä alleviivaa tietosuojan merkitystä - Tekstipohjaisen tekoälyn nopea kehittyminen haastaa kirkkoa pohtimaan tekoälyn mahdollisuuksia ja rajoituksia sekä osallistumaan eettiseen keskusteluun tekoälystä
Ekologinen - Luonnon kantokyky murenee ilmastomuutoksen ja luontokadon seurauksena - Ympäristön tila ja tulevaisuus aiheuttavat huolta ja ahdistusta - Helsingin seurakuntayhtymän tavoitteena on olla hiilineutraali vuonna 2030 - Kirkot ovat merkittäviä kaupunkivallisia maamerkkejä - Hautausmaat ovat helsinkiläisille tärkeitä	Lallinen - Julkisoiduudellisenä yhteisönä kirkolta odotetaan hyvää ja läpinäkyvää hallintoa - Julkisen vallan käyttöä tarkastellaan ja säännellään yhä tiukemmin ja läpinäkyvyysvaatimus on vahva - Yhdenvertaisuuteen ja saavutettavuuteen liittyvät vaatimukset kasvavat - Kolmannen sektorin rooli palveluiden tuottajana tulee kasvamaan lakisääteisesti - Kirkon hallinnon monimutkaisuus ja etäisyys voivat etäännyttää kirkon jäseniä	Eettinen - Kirkon perustehtävään kuuluu pitää huolta yhteiskunnan syrjään jätetyistä - Auttamistyöllä ja heikoimmassa asemassa olevien tukemisella on merkittävä rooli Helsingin seurakuntien työn eettisen oikeutuksen kannalta - Kirkon odotetaan heijastavan arvojaan kaikessa toiminnassaan - Ajankohtainen maailmantilanne ravistelee ihmisten turvallisuuden tunnetta ja herättää huolta - Kirkon odotetaan osallistuvan yhteiskunnassa käytävään eettiseen ja arvokeskusteluun	Kulttuurinen - Suomalaisten hengellisyys on muuttunut yhä omaehtoisemmaksi ja monimuotoisemmaksi - Yhä useampi suomalainen kuvaa itseään hengelliseksi tai henkiseksi, mutta ei uskonnolliseksi (ns. etsijät) - Naiset kuuluvat kirkkoon miehiä useammin (Helsingissä 51,6% / 42,9%) - Nuorten naisten uskonnollisuus muuttuu miehiä nopeammin - Helsingissä hengellisuuden kirjo on laaja - Ihmiset valitsevat yhteisönsä arvojensa ja merkityksellisuuden kokemuksen perusteella - Kirkon yhteiskunnallinen asema on edelleen kohtuullisen vahva, mutta se voi muuttua

Kirkon nykyasemaa selittäviä tekijöitä

Kirkon yhteiskunnallinen asema on toistaiseksi varsin vahva. Evankelis-luterilaisen kirkon tekemää **auttamistyötä arvostetaan laajasti**. Kirkko **näky myös vahvasti Helsingin katukuvassa** hengellisinä kohtaamistiloina, konserttipaikkoina ja turistinähtävyyksinä. Kirkolla on vahva rooli erityisesti suomalaisissa **elämänkaareen ja vuodenkiertoon liittyvissä perinteissä**. Kirkko on edelleen läsnä valtiollisessa elämässä sekä muun muassa oppilaitoksissa, sairaaloissa, vankiloissa ja Puolustusvoimien toiminnassa. **Luottamus** kirkkoon instituutioon on ollut pitkään vahva, mutta nyt se on **laskenut**.

Huolimatta yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta asemastaan **kirkon jäsenyys on laskenut Helsingissä** tasaisesti koko 2000-luvun. Lasku on ollut **dramaattinen**: kun vuonna 2000 kirkkoon kuului 72,1 prosenttia Helsingin väestöstä, vuoden 2022 lopussa se oli vain 47,4 prosenttia. Jäsenmäärän laskua selittävät yleinen arvojen muutos ja uskonnollisuuden väheneminen, hengellisyden muotojen muuttuminen, yleinen vähentynyt sitoutuminen perinteisiin instituutioihin sekä Helsingin kasvava muita kuin kotimaisia kieliä puhuva väestö, jota kirkko ei ole onnistunut tavoittamaan.

Myös kirkon **toimintaan osallistuvien ihmisten määrä on vähentynyt**. Helsingissä evankelis-luterilaisen kirkon jumalanpalveluksiin osallistui vuonna 2022 paikan päällä yhteensä 256 000 henkilöä, kun se vuonna 2000 oli 572 000 henkilöä. Myös kasteiden ja avioliittoon vihkimisten lukumäärä on laskenut voimakkaasti. Hautaan siunaamisten lukumäärä on sen sijaan pysynyt korkeana. Helsingin seurakuntayhtymän palveluksessa olevan **henkilöstön määrä on laskenut** 2010-luvun alusta alkaen.

Toimintaympäristön vaikutukset Helsingin seurakuntayhtymään

Alla olevassa taulukossa on esitetty kootusti toimintaympäristön eri ulottuvuuksien keskeiset vaikutukset helsinkiläisten hengellisyyteen, kirkkoon kohdistamiin odotuksiin ja Helsingin seurakuntayhtymän toimintaedellytyksiin.

Toiminta- ympäristön ulottuvuus	Vaikutus helsinkiläisten hengellisyyteen ja kirkkoon sitoutumiseen	Vaikutus helsinkiläisten odotuksiin kirkkoa kohtaan	Vaikutus Helsingin seurakuntayhtymän toimintaedellytyksiin
<i>Poliittinen</i>	- Kirkon osallistuminen ajankohtaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun omien arvojensa pohjalta vahvistaa ihmisten mielikuvaa kirkosta aktiivisena toimijana - Yhteistyö kolmannen sektorin järjestöjen ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa tukee Helsingin seurakuntien työtä yhteiskunnallisiin kysymyksiin vastaamisessa	- Kirkon tulee kyetä vastaamaan mielikuviin kristillisistä arvoista ja lähimmäisenrakkauden toteutumisesta - Kirkolta odotetaan julkisyhteisönä vastuullista toimintaa ja hallintoa	Ei suoraa muutospainetta Helsingin seurakuntayhtymän toimintaedellytyksiin, mutta kansallinen keskustelu kirkon yhteiskunnallisesta asemasta voi näkyä tulevaisuudessa myös paikallisemmin
<i>Taloudellinen</i>	- Ihmisten huoli oman taloutensa kantokyvystä voi kasvaa hinta- ja korkotason muuttuessa - Kulutuskaskeuden yhteiskunnan rinnalle nousee uudenlaiseen, kestävämpään kuluttamiseen liittyviä elämäntapoja, jotka ovat kytköksissä myös maailmankatsomukseen ja arvoihin	- Suomessa eletään tiukemmassa taloustilanteessa kuin lähimenneisyydessä, mikä lisää auttamistarvetta ja odotuksia kirkon auttamistyölle - Kirkon odotetaan toimivan vaihtoehtona suorituskeskeiselle ja materialistiselle yhteiskunnalle	- Seurakuntayhtymän taloudellisen toimintakyvyn turvaaminen vaatii jatkuvaa tarkastelua sekä aktiivista sopeuttamistoimien tekemistä - Henkilöstökulut muodostavat merkittävän osan vuotuisesta budjetista, ja niihin kohdistuu kasvupaineita - HSRKY:llä on iso kiinteistökuorma, joka vaatii paljon ylläpito- ja korjausinvestointeja
<i>Sosiaalinen</i>	- Kirkkoon kuuluminen vähenee Helsingissä, erityisesti nuoremmat ikäluokat irtautuvat kirkosta - Nuoret aikuiset ovat tästä huolimatta määrällisesti suurin ikäryhmä Helsingin seurakuntien jäsenistössä - Hyvin harva muista kuin kotimaisia kieliä puhuvista helsinkiläisistä kuuluu ev.lut. kirkkoon	- Kirkolta odotetaan uusia tapoja ja väyliä kohdata ihmisiä ja kommunikoida heidän kanssaan - Seurakuntien odotetaan huomioivan Helsingin voimakas muuttoliike ja toimivan aktiivisesti suhteessa alueelle muuttaviin ihmisiin	- Kirkon jäsenmäärän väheneminen tulee vaikuttamaan merkittävästi Helsingin seurakuntayhtymän taloudellisiin toimintaedellytyksiin - Helsingin seurakuntayhtymän tulee löytää luontevia tapoja ottaa huomioon yhä kasvava Helsingin asukaskunta
<i>Teknologinen</i>	- Sosiaalinen media ja erilaiset virtuaaliset alustat synnyttävät uudenlaisia hengellisyyden jakamisen ja kokemisen ympäristöjä, joissa myös kirkon tulee olla läsnä - Teknologisilla ratkaisuilla on vaikutusta siihen, miten kirkko sitouttaa jäseniään palvelemalla heitä paremmin ja tekemällä näkyväksi	- Kirkolta odotetaan sujuvaa, ajasta ja paikasta riippumatonta digitaalista asiointikokemusta - Teknologiakeskeisessä yhteiskunnassa on kasvavaa tarvetta eettiselle keskustelulle, johon kirkolla on erityistä annettavaa	- Kirkolta odotetaan sujuvaa, ajasta ja paikasta riippumatonta digitaalista asiointikokemusta - Teknologiakeskeisessä yhteiskunnassa on kasvavaa tarvetta eettiselle keskustelulle, johon kirkolla on erityistä annettavaa

<i>Toiminta- ympäristön ulottuvuus</i>	Vaikutus helsinkiläisten hengellisyteen ja kirkkoon sitoutumiseen	Vaikutus helsinkiläisten odotuksiin kirkkoa kohtaan	Vaikutus Helsingin seurakuntayhtymän toimintaedellytyksiin
<i>Ekologinen</i>	toiminnastaan koituvia hyötyjä - Omaa hengellisyttä ja maailmankatsomusta toteutetaan muun muassa ympäristövalintojen ja elämäntapojen kautta - Ilmastoahdistus ja koettu etäännyminen luonnosta nostavat kiinnostusta henkisyteen, joka ottaa todesta ihmisen kokonaisvaltaisuuden ja yhteyden luontoon	- Kirkon tulee ottaa tosissaan ja pyrkiä vastaamaan nuoren sukupolven kasvavaan huoleen maapallon tilasta ja tulevaisuudesta - Kirkolta odotetaan kannanottoa ja toimintaa liittyen luontokatoon ja ilmastonmuutoksen hillintään	- Yhtymän tulee ottaa kasvavissa määrin huomioon toimintansa kestävyys ja ympäristövaikutukset, jotka heijastuvat myös taloudellisiin kysymyksiin - Ekologinen kestävyyskriisi vaikuttaa rakennuskannan kunnossapitoon
<i>Laillinen</i>	- Kirkon hallinnon monimutkaisuus ja etäisyys seurakuntalaisista voivat etäännyttää kirkon jäseniä - Hyvällä hallintotavalla voidaan vaikuttaa ihmisten kirkkoon sitoutumiseen ja haluun tukea kirkon työtä	- Kirkolta odotetaan hyvää ja läpinäkyvää hallintoa, jonka kehittämiseen kutsutaan mukaan myös kirkon jäseniä - Kirkon päätöksentekojärjestelmään kohdistuu kasvavia uudistuspaineita	- Hallinto hyvin hoitamalla vaikutetaan merkittävä tavalla Helsingin seurakuntayhtymän toimintaedellytyksiin myös tulevaisuudessa - Helsingin seurakuntayhtymä voi olla edelläkävijä ihmisten laajassa osallistamisessa yhteiseen kehitystyöhön
<i>Eettinen</i>	- Yksilöillä ja yhteiskunnalla on tarvetta eettiselle ja arvokeskustelulle - Ihmisten käsityksiin kirkosta vaikuttaa se, miten ja millä viesteillä kirkko osallistuu tai jättää osallistumatta siihen	- Kirkon kykyyn uudistua ja käydä dialogia ympäröivän yhteiskunnan kanssa kohdistetaan kasvavia odotuksia - Kirkon odotetaan korostetusti heijastavan arvojaan kaikessa toiminnassaan	- Auttamistyöllä ja heikoimmassa asemassa olevien tukemisella on merkittävä rooli Helsingin seurakuntien työn eettisen oikeutuksen kannalta - Kirkko voi toteuttaa arvojaan myös muiden toimijoiden kanssa tehtävän yhteistyön kautta
<i>Kulttuurinen</i>	- Ihmisten uskonnollisuus on muuttunut vahvasti, ja uskontokuntaan kuuluminen on tietoinen valinta - E erityisen vahvaa hengellisyden muutos on nuoremmissa sukupolvissa, jotka kokevat kirkon arvot ja opin itselleen vieraksi - Monikulttuurisessa Helsingissä esiintyy valtava määrä erilaisia hengellisyden muotoja	- Kirkon odotetaan vastaavan uusiin hengellisyden ja henkisyden muotoihin - Kirkolta odotetaan ymmärrystä yksilötason hengellisten tarpeiden kohtaamisesta	- Kirkon tulee kyetä käymään monipuolista keskustelua jäsenyyden vaikutuksista kirkon toimintaedellytyksiin - Helsingin seurakuntayhtymän tulee tiedostaa Helsingin erityislaatuisuus väestön, arvojen ja uskonnollisuuden moninaisuuden osalta - Kirkon rooli korostuu uskonnollisessa kasvatuksessa ja uskonnollisten perinteiden välittämisessä

Johtopäätökset Helsingin seurakuntayhtymän ja Kirkko Helsingissä -strategian kannalta

Toiminnan perusta ja mahdollistajat

Kirkon perustehtävä on julistaa Jumalan sanaa ja jakaa sakramentteja sekä edistää kristillisen sanoman leviämistä ja lähimmäisenrakkauden toteutumista. **Kristillisten arvojen** odotetaan olevan koko toiminnan lähtökohtana. Julkisoikeudellisenä yhteisönä kirkon **hallinnon** tulee olla selkeää, läpinäkyvää ja **hyvin hoidettua**. Kirkon odotetaan tarjoavan **sujuvaa asiointia** sekä suomeksi että ruotsiksi. **Jäsenmäärän voimakas lasku** vaikuttaa Helsingin seurakuntayhtymän talouteen, ja suuren **rakennuskannan ylläpitäminen** vaatii merkittäviä investointeja.

Taloudellinen toimintakyky edellyttää, että toimitiloja vähennetään ja muita toimintakuluja karsitaan, jotta saavutetaan pysyvästi taso, jossa seurakuntayhtymän vuosikate riittää poistojen kattamiseen. Tavoitteen saavuttaminen vaatii **jatkuvaa talouden seurantaa** sekä tarvittaessa riittävien sopeuttamistoimien tekemistä.

Yhteiskunnan muutosilmiöt

2020-lukua on leimannut yhteiskunnallinen epävakaus: ekologinen kestävyyskriisi ja maailmanpoliittinen tilanne **synkentävät tulevaisuudennäkymiä** ja heijastuvat **talouden epävakautteen**. Helsinkiin muutetaan paljon sekä Suomesta että Suomen ulkopuolelta. Vain pieni osa Helsingin ulkomaalaistaustaisesta väestöstä kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. **Nuoret aikuiset** (noin 20–35-vuotiaat) muodostavat Helsingin seurakuntien suurimman jäsenryhmän, vaikka heidän kirkkoon kuulumisprosenttinsa on alhainen. Suurin osa nuorista ikäluokista mieltää itsensä uskonnottomiksi tai ihmisiksi, jotka eivät sitoudu kirkkoon, mutta joille kokemuksellisuus ja ruumiillisuus on tärkeä osa hengellisyyttä.

Helsingiläisten suhde kirkkoon

Helsingiläisten **hengellisyys on moninaista ja muuttuvaa**. Erityisesti hautaamiseen ja hautauskulttuuriin liittyvät asiat ovat tärkeitä helsinkiläisille. Myös diakoniaan, auttamiseen ja ruoka-apuun liittyvä kirkon työ nähdään tärkeäksi helsinkiläisten keskuudessa. Vuodesta 2001 vuoteen 2022 Helsingin seurakuntien **jäsenmäärä on laskenut 21,5 prosenttia** eli keskimäärin 4 100 jäsenellä vuodessa, pääasiassa kirkosta eroamisen seurauksena. Helsingin eri seurakunnat eroavat toisistaan muun muassa väestöpohjan, ikärakenteen ja alueen sosioekonomisen rakenteen perusteella, mikä vaikuttaa eri alueiden kirkkoon kuulumiseen. Jäsenkehityksen kääntäminen vaatii kirkolta merkittäviä muutoksia.

Kirkon rooli ja toiminta

Tämän päivän **hengellisyydessä** painottuvat **kokonaisvaltaisuus ja kokemuksellisuus**. Sen tulee ottaa todesta sekä ihmisten arki että suuret kysymykset, kuten ekologinen kestävyyskriisi ja kysymys maapallon tulevaisuudesta. Kirkon **auttamistyötä arvostetaan laajasti** ihmisen uskonnollisuudesta tai kirkkoon kuulumisesta riippumatta. Kirkon kykyyn uudistua ja käydä dialogia ympäröivän yhteiskunnan kanssa kohdistetaan kasvavia odotuksia. Kirkon tulee myös löytämään omasta sanomastaan ja perinteestään sisältöjä, joilla on luonteva kosketuspinta tämän ajan kysymyksiin ja ihmisten tarpeisiin. **Seurakuntalaisten osallisuutta kirkon kehittämistyössä** on syytä edelleen vahvistaa.

Toiminnan perusta ja mahdollistajat	Yhteiskunnan ilmiöt	Suhde kirkkoon	Kirkon rooli ja toiminta
• Kristillisten arvojen odotetaan olevan kirkon kaiken toiminnan lähtökohtana • Hyvän ja läpinäkyvän hallintotavan korostuminen • HSRKY:n talous on vakaa, mutta taloudellinen toimintakyky vaatii jatkuvaa seurantaa ja tarpeen vaatiessa riittäviä sopeutustoimia	• Luontokato, sodat ja katastrofit lisäävät huolta maailman tilasta • Arvojen polarisaatio ja vastakkainasettelu heikentävät dialogia • Kansalaisten talouden kantokykyä koetellaan • Taloudellinen ja sosiaalinen syrjäytyminen näkyy kirkon diakoniatyössä • Helsingissä muuttoliike voimakasta, mutta kirkon kv. tavoitavuus vähäinen	• Uskonnollinen ja hengellinen kenttä moninaistuu • Henkilökohtaisen merkityksellisyyden ja kokemuksellisuuden etsintä monille tärkeää • Uskonnollisiin yhteisöihin kuulumisen yhä tietoisempaa • Helsingin seurakuntien jäsenmäärä laskussa, eroja alueiden välillä • Kirkolliset toimitukset ja jumalanpalveluksiin osallistuminen ovat vähentyneet	• Kirkon tulee löytää sanomastaan ja perinteestään sisältöjä, joilla on luonteva kosketuspinta tämän ajan kysymyksiin ja ihmisten hengellisiin tarpeisiin • Kirkon auttamistyötä arvostetaan laajasti • Kirkon odotetaan osallistuvan aktiivisesti yhteiskunnalliseen arvoista käytävään keskusteluun • Jäsenten osallisuus kehittämiseen tärkeää